

Jurisprudența, o nouă veche provocare

Dr. Gheorghe Buta

Cercetător științific gradul I, Institutul de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române
Avocat-Partener – SCA Mușat & Asociații

Afirmația că justiția română trece prin momente foarte interesante – am putea spune, cu îndreptățire, chiar dificile – este un truism. Cineva – posibil o persoană înțeleaptă sau, poate, doar comodă – se ruga „Doamne, ferește-mă să trăiesc vremuri interesante!”. Nu știu câți dintre practicienii dreptului – judecători, procurori, avocați, consilieri juridici – se consideră norocoși sau, dimpotrivă, ghinionști, că trăiesc și muncesc în aceste timpuri și într-o asemenea conjunctură social-politică-judiciară. Dar, cu siguranță, această conjunctură le influențează tuturor, după caz, pozitiv sau negativ, activitatea și cariera profesională (ca să ne limităm numai la acestea).

Între elementele care contribuie la – am spune, neutru – „complexitatea” situației din justiția românească se numără, la loc de frunte, jurisprudența și preocuparea, aproape frenetică, pentru realizarea unificării practicii judiciare, privită, frecvent, și uneori unilateral, ca un panaceu, ca o soluție pentru eliminarea, dacă nu a tuturor, a multora dintre neajunsurile, reale, și reproșurile aduse justiției de factori interni și externi. Începând cu publicarea hotărârilor judecătorești, integral sau în extras, pe diverse site-uri sau în reviste și culegeri, și continuând cu înmulțirea recursurilor în interesul legii și cu căutarea și implementarea de noi mecanisme, legislative sau regulamentare, toate se așează sub imperativul, atât de actual încât a devenit chiar „o modă”, al unificării jurisprudenței.

În literatura juridică, într-o accepțiune generală, jurisprudența este definită ca fiind totalitatea hotărârilor judecătorești pronunțate de către instanțele de judecată în îndeplinirea actului de justiție, dar această accepțiune nu este deloc utilă în demersul unificator și, de aceea, trebuie să se recurgă la un înțeles mai restrâns, potrivit căruia jurisprudența reprezintă felul în care un litigiu este judecat în mod obișnuit de către o instanță, respectiv soluțiile date de instanțele de judecată în cazuri similare judecate anterior, caz în care noțiunea de practică judiciară se poate identifica, total sau parțial, cu aceea de precedent judiciar. Aceasta întrucât nu se poate examina existența unei jurisprudențe unitare în sens general, ci numai din perspectiva unei practici judiciare concrete, cu privire la aceeași problemă de drept supusă soluționării instanțelor judecătorești. Practica judiciară devine unitară numai atunci când soluțiile instanțelor de judecată sunt identice în cazurile similare deduse judecării.

Așa cum s-a pronunțat, în mod repetat, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, divergențele de jurisprudență nu sunt, prin simpla apariție și prin ele însele, o carență fundamentală și de neînlăturat a unui sistem judiciar, ci reprezintă, prin natura lor, consecința inerentă oricărui sistem judiciar ce se sprijină pe un ansamblu de instanțe de fond cu autoritate asupra circumscripțiilor teritoriale. Dar, divergențele profunde de jurisprudență, persistente în timp și care privesc domenii ce prezintă un înalt grad de interes social, sunt de natură să producă o stare de incertitudine permanentă și să diminueze încrederea publicului în sistemul judiciar, care este una dintre componentele esențiale ale statului de drept. Și acesta cu atât mai mult atunci când jurisdicția supremă, chemată să regleze aceste contradicții de practică judiciară, dovedește neputință în realizarea rolului ce îi revine.

Potrivit art. 126 alin.(3) din Constituția României, Înalta Curte de Casație și Justiție asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, potrivit competenței sale, iar conform art. 330⁷ alin. (3) și (4) din C. pr. civ. și art. 414⁵ alin. (3) și (4) C. pr. pen., deciziile pronunțate în recursurile în interesul legii se publică în Monitorul Oficial, dezlegarea dată problemelor de drept judecate fiind obligatorie pentru instanțe de la data publicării. Este de discutat în ce măsură instanța supremă, prin modul în care este organizată și funcționează, precum și prin competența stabilită – atât de către codurile de procedură și alte legi în vigoare, cât și de către noile coduri, adoptate dar neaplicate încă

– este aptă în prezent să îndeplinească, la nivelul așteptărilor, această atribuție constituțională și în ce măsură și cum celelalte instanțe pot și trebuie să participe la aceasta.

De asemenea, trebuie spus, vehement, că unul dintre elementele cele mai importante – dacă nu cel mai important –, generatoare de practică judiciară neunitară îl constituie – acum, ca și în ultimii 20 de ani – instabilitatea și incoerența legislativă, modificările la intervale de timp foarte scurte ale unor legi, necorelarea actelor normative și a instituțiilor de drept fundamentale, adoptarea unor reglementări conjuncturale, precum și elaborarea și adoptarea de acte normative incomplete și chiar contradictorii. În legătură cu acest aspect, ar trebui să ne amintim observația profesorului Matei B. Cantacuzino că „Jurisprudența, adică aplicarea legilor, nu e decât o experiență: ea poate demonstra defectele unei norme legale precise, dar n-o poate înlocui când există, prin alta mai bună, căci mai presus de interesele speciale există interesul general, ca legile să fie respectate și aplicate în mod uniform pentru toți”.

Aici ar fi de menționat că practica judiciară se deosebește și nu trebuie asociată cu practica jurisdicțională, respectiv că soluțiile pronunțate de unele autorități ale puterii executive în exercitarea unor atribuții jurisdicționale (soluții supuse controlului puterii judecătorești prin procedura contenciosului administrativ).

De asemenea, nu trebuie, în niciun caz, ignorată existența unei jurisprudențe constituționale, precum și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene.

În ceea ce privește jurisprudența Curții Constituționale, este de subliniat că, potrivit art. 147 alin. (4) din Constituția României, deciziile Curții Constituționale sunt publicate în Monitorul Oficial și, de la data publicării, ele sunt general obligatorii și se aplică doar pentru viitor, ceea ce face să se regăsească toate elementele caracteristice unei norme generale și imperative, de unde se poate trage concluzia că jurisprudența Curții Constituționale – spre deosebire de jurisprudența instanțelor, dar asemănător deciziilor pronunțate de către Secțiunile Unite ale Înaltei Curții de Casație și Justiție în soluționarea recursurilor în interesul legii – constituie izvor de drept, deciziile pronunțate făcând corp comun cu Constituția pe care Curtea o interpretează.

Prin art. 11 alin. (2) din Constituție, România a adoptat sistemul monist privind raporturile dintre dreptul internațional convențional și dreptul intern, tratatele internaționale fiind integrate în ordinea juridică națională și devenind izvoare ale dreptului intern, iar art. 148 alin. (2) și (3) din Constituție consacră aplicarea directă în dreptul intern român a dreptului Uniunii Europene. Interpretând aceste texte, atât Înalta Curte de Casație și Justiție, cât și Curtea Constituțională au recunoscut aplicabilitatea directă în dreptul român, deci caracterul de izvoare de drept, atât pentru jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, cât și pentru jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Am schițat doar câteva dintre coordonatele spațiului juridic românesc și european în care are loc efortul – inconstant, necoordonat, necorelat și uneori chiar contradictoriu – de unificare a practicii judiciare și care vizează, sau ar trebui să vizeze, printre altele, perfecționarea cadrului legislativ și organizatoric, stabilirea clară a actorilor și a atribuțiilor fiecăruia (în prezent fiind, de exemplu, extrem de controversată implicarea Consiliului Superior al Magistraturii, prin Comisia pentru unificarea practicii judiciare), asigurarea unor mecanisme funcționale și eficiente (extrem de importantă fiind stabilirea clară a competențelor, inclusiv a Înaltei Curți de Casație și Justiție ca instanță exclusivă de casație) ș.a.

Dar, și aceste demersuri trebuie făcute, credem, cu tact și cu măsură, încercându-se o conciliere înțeleaptă între, pe de o parte, imperativul, real, al unificării jurisprudenței, iar pe de alta, principiul fundamental al independenței judecătorului și supunerii lui numai legii. Aceasta pentru a nu cădea în extrema osificării, înghețării jurisprudenței la un moment dat și a lipirii ei de caracterul creator și dinamic – ce a făcut din ea motorul perfecționărilor legislative – cu consecința transformării judecătorului într-un „aplicant” comod și temător al legii și al unei practici judiciare încremenită și devenită o frână în fața progresului juridic.

Spuneam, într-o lucrare, alături de profesorul Ion Deleanu, că, fără curajul de a evada din limitele de *lege lata*, azi nu am fi avut marile construcții pretoriene și îndemnam judecătorii și instanțele – îndemn menținut și astăzi – nu la o atitudine „rebelă” față de lege și față de voința legiuitorului, ci la complinirea creatoare a insuficiențelor sau inadecvărilor legislative în ambianța principiilor generale ale dreptului și a

jurisprudenței instanțelor europene, oferind soluții acolo unde soluțiile n-ar fi fost încă oferite, abandonând interpretarea exclusiv sau excesiv exegetică în profitul interpretării teleologice.

Nu ne-am propus, și nici nu am fi reușit, să epuizăm problemele actuale pe care le ridică unificarea practicii judiciare, ci ne-am limitat la a enunța doar câteva dintre ele, dar suficiente, credem, să justifice titlul editorialului nostru, dorind ca acest editorial să se constituie și într-o invitație de a căuta și chiar de a găsi împreună, în cadrul revistei, răspunsuri sau chiar soluții.

Considerând că premisa de la care trebuie pornit în procesul de unificare a jurisprudenței o constituie cunoașterea practicii judiciare a diverselor instanțe și că aceasta trebuie urmată de identificarea discrepanțelor de jurisprudență – indiferent că le numim soluții contradictorii sau practică neunitară –, Revista Română de Jurisprudență, în noua sa formulă editorială, încercând să-și justifice nu doar numele, ci și menirea, dorește să devină suportul publicistic adecvat, deschis oricăror analize și comentarii ale problemelor cu care se confruntă practica judecătorească actuală.

Redacția își propune să transforme această publicație într-o revistă mai animată și mai utilă, mai apropiată de practicienii dreptului și de nevoile lor, dar, în același timp, oferindu-le suport și pentru abordări teoretice, care să pornească de la jurisprudență și să se întoarcă la jurisprudență, pentru a o ajuta în limpezire și unificare. Preocuparea esențială a revistei constă în surprinderea celor mai importante, actuale și arzătoare probleme, pentru a le aduce în lumină și a le supune dezbaterii și schimbului de opinii spre folosul tuturor.

Invităm cititorii noștri să se alăture acestei inițiative trimițând pe adresa redacției hotărâri judecătorești interesante, cu privire la probleme susceptibile de controverse ori pronunțate în legătură cu aplicarea actelor normative de dată relativ recentă, de preferință însoțite de un comentariu aprobativ, explicativ sau critic.

Totodată, semnalăm inaugurarea unei rubrici noi – „Dezbateri RRDJ” – care cuprinde sinteze de jurisprudență pe probleme de drept concrete, precum și articole sau puncte de vedere cu privire la aspectele de actualitate ale jurisprudenței instanțelor, dorința noastră cea mai puternică fiind aceea de a ne constitui într-un colectiv editorial dinamic ce acționează sub semnul calității și al spiritului critic.